

Handreiking: Continuïteit van onderwijs-zorgarrangementen in het speciaal onderwijs

Bart van Kessel
Vincent Fafieanie

September 2014

Vrijwel alle scholen voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs hebben met zorgpartners onderwijs-zorgarrangementen (OZA's) ontwikkeld voor kinderen met een gecombineerde onderwijs- en zorgvraag. Ook binnen het regulier onderwijs zijn OZA's ontwikkeld. Door de transities op het terrein van passend onderwijs, jeugdzorg, AWBZ en de Participatiewet verschuift de financiële en inhoudelijke verantwoordelijkheid voor deze onderwijs-zorgarrangementen naar gemeenten en samenwerkingsverbanden van schoolbesturen.

Het gaat hier om een kleine groep kwetsbare kinderen, met vaak ook kwetsbare ouders. Alleen voor kinderen die zeer intensieve ondersteuning nodig hebben, kan een beroep worden gedaan op de Wet langdurige zorg. Het risico bestaat dat gemeenten en samenwerkingsverbanden te weinig oog hebben voor het belang van onderwijs-zorgarrangementen voor deze beperkte groep. Daardoor staat de continuïteit van de zorgvuldig ontwikkelde onderwijs-zorgarrangementen onder druk.

Tegelijkertijd bieden de transities mogelijkheden om met partners in de regio nieuwe vormen van ondersteuning te ontwikkelen, bijvoorbeeld voor thuiszitters

De scholen en zorginstellingen die de onderwijs-zorgarrangementen uitvoeren, hebben weinig invloed op de besluitvorming door de nieuwe financiers. Als de financiering van de OZA's wegvalt, is de kans groot dat ze op termijn opnieuw moeten worden ontwikkeld.

Deze handreiking biedt gemeenten, samenwerkingsverbanden, schoolbesturen en zorgpartners een kader om de continuïteit en doorontwikkeling van onderwijs-zorgarrangementen te borgen met de ontwikkelde expertise in de ondersteuning van kwetsbare doelgroepen met een complexe zorg- en onderwijsvraag. Het belangrijkste daarbij is dat men elkaar opzoekt en in gesprek gaat over een gezamenlijk aanbod voor kinderen in een kwetsbare positie.

Onderwijs-zorgarrangementen

'Een onderwijs-zorgarrangement richt zich op leerlingen met specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften in minimaal twee leefmilieus, waaronder onderwijs. Het gaat om een arrangement waarin onderwijs en één (of meerdere) zorgpartner(s) samenwerken in de uitvoering, op basis van één kind, één gezin, één plan. Doel is dankzij deze gecombineerde inzet, vormgegeven in een samenhangende aanpak voor school, vrije tijd en thuis, onderwijsdeelname mogelijk te maken, dan wel te behouden, met als uitgangspunt de ondersteuningsbehoefte van de leerling/doelgroep.'

Messing, C. en Bosdriesz, M. (2013), [Onderwijszorg-arrangementen](#) (factsheet). Utrecht, Nederlands Jeugdinstituut.

Onderwijs-zorgarrangementen zijn ontwikkeld voor kwetsbare kinderen met complexe onderwijs-zorgvragen die het niet redden zonder een gecombineerd aanbod van onderwijs en zorg. Er zijn OZA's voor verschillende doelgroepen, waaronder:

- OZA's voor kinderen met een ernstige lichamelijke of verstandelijke beperking en gedragsproblemen, of kinderen met een chronische ziekte. Het gaat hier om bijvoorbeeld cluster 3-onderwijs voor zeer moeilijk lerende kinderen of voor chronisch zieke kinderen. Het onderwijs, de gezondheidszorg, de jeugd-ggz en de gehandicaptenzorg zijn hier de vaste partners.
- OZA's voor kinderen met psychiatrische of gedragsproblemen die naast een aangepaste onderwijssituatie ondersteuning door de jeugd-ggz of de jeugdzorg nodig hebben. Het gaat bijvoorbeeld om scholen voor cluster 4-onderwijs, waar kinderen met ernstige vormen van ADHD, PDD-NOS, ASS of angststoornissen naast onderwijs ggz-behandeling krijgen, soms gecombineerd met jeugdzorgondersteuning thuis.
- OZA's in een gesloten setting, zoals de gesloten jeugdzorg, jeugddetentie of 24-uurs- of dagbehandeling in de jeugd-ggz of de residentiële jeugdzorg. Op deze locaties wordt ook altijd onderwijs geboden, een regulerende en structurerende omgeving van waaruit een kind weer vat op zijn leven kan krijgen.

Casus

A. is een verstandelijk beperkte jongen van 11 jaar met een gebrekkige gewetensontwikkeling, een meervoudige complexe ontwikkelingsstoornis en ADHD. Hij denkt en handelt vanuit zijn eigen perspectief, begrijpt de regels van het sociale verkeer niet en kan zich niet verplaatsen in een ander. Hij raakt snel overprikkeld en ervaart de wereld als zeer onduidelijk. Daarop reageert hij met angst en grensoverschrijdend gedrag. Voor schoolwerk is hij nauwelijks gemotiveerd en hij heeft negatieve verwachtingen van zijn eigen presteren. Al bij geringe eisen laat hij een lage frustratietolerantie zien, gevolgd door opstandig gedrag, zoals schelden, slaan en schoppen, of vluchtgedrag in een fantasiewereld. Als A. wordt aangesproken op zijn gedrag reageert hij ontkennend of liegt hij.

Vanwege zijn niveau en intensieve begeleidingsbehoefte was A. niet meer te handhaven in de woonsituatie en op zijn cluster 4-school, waarna ontheffing van de leerplicht volgde. Vervolgens is hij opgenomen in een orthopedagogisch behandelinstituut. In samenwerking met het behandelinstituut is de school gestart met een voorzichtige opbouw van de schooltijden en een onderwijsaanbod in het onderwijs- zorgarrangement, in dit geval een zmolkgroep binnen de school. Gebleken is dat A. behoefte heeft aan een cluster 3-leerstofaanbod, in combinatie met intensieve gedragsmatige aansturing met duidelijke grenzen en regels en veel toezicht in een overzichtelijke, kleinschalige setting. Daarnaast heeft A. planmatige aandacht nodig voor zijn sociaal-emotionele ontwikkeling, om te leren omgaan met zichzelf en de ander.

Financieel en inhoudelijk eigenaarschap

De gemeenten en de samenwerkingsverbanden zijn vaak nog onvoldoende op de hoogte van de wijze waarop OZA's inhoudelijk, organisatorisch en financieel zijn ingericht en vanuit welke visie OZA's zijn ontwikkeld.

Het financiële en inhoudelijk eigenaarschap van OZA's is vaak onduidelijk. Dit komt doordat meerdere uitvoerders en financieringsstromen zijn samengebracht in één programma. Het speciaal onderwijs en de zorgvoorziening voelen zich probleemeigenaar maar zijn dat niet. Bij de gemeenten en de samenwerkingsverbanden ligt nu het initiatief om zorginstellingen en onderwijs uit te nodigen voor een gesprek.

Om te bepalen wie de verantwoordelijkheid kan nemen voor de OZA's is het noodzakelijk eerst te bepalen over welk gebied en welke schaalgrootte het gaat. Bedient het OZA meerdere gemeenten en

meerdere samenwerkingsverbanden? Welke partijen moeten dan met elkaar overleggen? Afspraken hierover zijn een voorwaarde voor een goede afstemming.

De onderwijs-zorgarrangementen moeten een plaats krijgen in het Ondersteuningsplan waarin het samenwerkingsplan vastlegt welke ondersteuning het leerlingen biedt en in het Jeugdplan waarin de gemeente vastlegt welke zorg zij biedt. De twee partijen zijn verplicht om overleg te voeren met het doel om overeenstemming te krijgen over de plannen. Daarover spreken zij in het Op Overeenstemming Gericht Overleg (OOGO). Dat is ook de plaats om te komen tot een gemeenschappelijke visie op de ontwikkeling van de jeugd en te bespreken welke rol onderwijs en zorg daarin hebben, voor welke doelgroepen onderwijs-zorgarrangementen gewenst zijn, en hoe die te organiseren en te financieren zijn.

Gemeenten en samenwerkingsverbanden moeten op korte termijn onderling afspreken hoe zij financieel en inhoudelijk het eigenaarschap invullen. De eerste stap daarbij is het in kaart brengen van de stand van zaken. De onderstaande stappen geven daarbij houvast, niet alleen voor de korte maar ook voor de langere termijn.

Gebruik van de handreiking

De handreiking zet de belangrijke aandachtspunten op een rij en is vooral bedoeld om het gesprek over OZA's tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden en hun partners op gang te brengen, zodat zij gerichte keuzes kunnen maken over de financiële en inhoudelijke borging van OZA's. De handreiking kan zowel gebruikt worden om een goed beeld te krijgen van de huidige OZA's in de regio als om beleid te ontwikkelen. Leidend is de aard en omvang van de onderwijs- en ondersteuningsbehoefte van de leerlingen in de regio. Benoem wie de beantwoording van de vragen voor zijn rekening neemt, en spreek af wanneer het klaar is. En wacht niet af, maar neem het initiatief!

Vorbereiding door het samenwerkingsverband

Taken van het samenwerkingsverband passend onderwijs, in afstemming met de schoolbesturen:

1. Inventariseert welke onderwijs-zorgarrangementen binnen het samenwerkingsverband worden aangeboden. Vaak zijn ze nog niet opgenomen in het Ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband.
2. Inventariseert welke samenwerkingsverbanden leerlingen op de OZA-locaties geplaatst hebben en daardoor medebelanghebbend zijn.
3. Brengt in kaart op welke wijze de financiering van de OZA's nu plaatsvindt, wat betreft de onderwijs- en de zorgmiddelen.
4. Brengt in kaart wat de omvang, doelgroep, programma-inhoud en resultaten zijn. Weegt af welke alternatieven er voor de doelgroep voorhanden zijn.
5. Brengt in kaart wie na de transitie financier is of wordt van het zorggedeelte en of er sprake is van een centrale vertegenwoordiger van gemeenten of zorgverzekeraars.
6. Brengt in kaart hoe de financier de zorg inkoop en wat de sluitingstermijnen zijn. De financiers kennen zeer verschillende procedures voor inkoop. Ook wordt onderscheid gemaakt in lokale, regionale en bovenregionale zorg. OZA's vallen niet vanzelfsprekend in één kader.
7. Brengt in kaart wie in het kader van passend onderwijs financier is of wordt van het onderwijsgedeelte en of er een centrale vertegenwoordiger is vanuit de samenwerkingsverbanden.
8. Brengt in kaart hoe het samenwerkingsverband de gelden uit de AWBZ-overgangsmaatregel (opgenomen in de lumpsum) inzet ten behoeve van de OZA's.

9. Inventariseert welke afspraken zijn vastgelegd over de continuïteit van financiering vanaf 1 januari 2015. Brengt in kaart op welke wijze er samenhang is met het gemeentelijk jeugdstelsel, bijvoorbeeld met de wijkteams of de wijze waarop beschikkingen tot stand komen.
10. Weegt het belang van de OZA's voor de leerlingen binnen de kaders van het Ondersteuningsplan.
11. Neemt de OZA's op in het Ondersteuningsplan, voor zover dat nog niet is gedaan.
12. Heeft in kaart gebracht welke verantwoordelijkheden verschuiven en welke financiële gevolgen er zijn bij de overgang van 18- naar 18+.

Vorbereiding door de gemeente

Taken van de gemeente in afstemming met de zorgaanbieders:

1. Inventariseert welke onderwijs-zorgarrangementen binnen de gemeente of regio worden aangeboden.
2. Inventariseert uit welke gemeenten de geplaatste jongeren afkomstig zijn en welke gemeenten dus medebelanghebbend zijn.
3. Brengt in kaart op welke wijze de financiering van de OZA's nu plaatsvindt, wat betreft de onderwijs- en de zorgmiddelen.
4. Brengt in kaart wat de omvang, doelgroep, programma-inhoud en resultaten zijn. Weegt af welke alternatieven er voor de doelgroep voorhanden zijn.
5. Brengt in kaart wie na de transitie financier is of wordt van het zorggedeelte en of er sprake is van een centrale vertegenwoordiger van gemeenten of zorgverzekeraars.
6. Brengt in kaart hoe de financier de zorg inkoop en wat de sluitingstermijnen zijn. De financiers kennen zeer verschillende procedures voor inkoop. Ook wordt onderscheid gemaakt in lokale, regionale en bovenregionale zorg. OZA's vallen niet vanzelfsprekend in één kader.
7. Brengt in kaart wie in het kader van passend onderwijs financier is of wordt van het onderwijsgedeelte en of er een centrale vertegenwoordiger is vanuit de samenwerkingsverbanden.
8. Brengt in kaart hoe het samenwerkingsverband de gelden uit de AWBZ-overgangsmaatregel (opgenomen in de lumpsum) inzet ten behoeve van de OZA's.
9. Inventariseert welke afspraken over de continuïteit van financiering vanaf 1 januari 2015 zijn vastgelegd of nodig zijn en of afspraken tussen gemeenten noodzakelijk zijn. Brengt in kaart op welke wijze er samenhang is tussen OZA's en het gemeentelijk jeugdstelsel, bijvoorbeeld met de wijkteams of de wijze waarop beschikkingen tot stand komen.
10. Heeft in kaart gebracht welke verantwoordelijkheden verschuiven en welke financiële gevolgen er zijn bij de overgang van 18- naar 18+.
11. Weegt het belang van de OZA's voor de jongeren binnen de kaders van het Jeugdplan.
12. Neemt de OZA's op in het Jeugdplan, voor zover dat nog niet is gedaan.

Verkennen en betrekken

Wie zorg wil dragen voor de continuering van onderwijs-zorgarrangementen moet twee dingen doen: verkennen en betrekken.

Verkennen

- De start van het proces is het besef van urgentie in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs. Het gaat om leerlingen die mogelijk niet het onderwijs krijgen dat zij nodig hebben. Onderbouw die urgentie met casusbeschrijvingen, analyses, ervaringen van onderwijs- en zorgpartners en gegevens over bijvoorbeeld uitval en thuiszitters. Deel dit gevoel van urgentie met collega's in onderwijs en zorg en ontwikkel een aanpak.

- Ken of onderzoek de huidige en nieuwe wetgeving voor het onderwijs en de jeugdhulpverlening. Formuleer de mogelijke inhoudelijke en financiële consequenties voor alle partijen. Blijf dat telkens weer doen gedurende het gehele traject, om verrassingen te voorkomen, maar ook om begrip te krijgen voor de standpunten van de collega's.

Betrekken

- Het mobiliseren van de eigen onderwijsorganisatie en het samenwerkingsverband.
- Het mobiliseren van de eigen zorgpartners en de gemeente.
- Het formuleren van de gemeenschappelijke urgentie – leerlingen dreigen tussen wal en schip te vallen –
  - o door de eigen onderwijsorganisatie en zorgpartner;
  - o door collega-onderwijsorganisaties en -zorgpartners;
  - o door andere partijen, zoals leerplichtambtenaren en RMC's;
  - o door het samenwerkingsverband en de gemeente.
- Het formuleren van een gemeenschappelijke opdracht door samenwerkingsverband en gemeente.
- Het vormen van een projectgroep van betrokkenen rondom OZA's: inhoudelijk deskundigen, beleidsmakers, financiers, ouders en bestuurders. Draag zorg voor inhoudelijke uitwerking en rapportage en waarborg de continuïteit en doorontwikkeling van de OZA's.

Casus

J. is een jongen van 10 jaar. Hij woont thuis en is vanwege zijn PDD-NOS ambulantly behandeld bij de Herlaarhof. Thuis en op school heeft men moeite om zijn gedrag te reguleren. Dat heeft er zelfs toe geleid dat J. niet langer onderwijs kan volgen op de cluster 4-school in zijn woonplaats. Hij volgt nu onderwijs in de Zwengel, maar ook daar lukt het niet om hem onderwijs te bieden dat bij hem past. Als niet snel wordt ingegrepen, komt J. binnenkort thuis te zitten, zonder uitzicht op continuering van onderwijs.

J. zou op zijn plaats zijn in een arrangement dat hem onderwijs én zorg op maat biedt. Hij heeft een dagbesteding nodig die hem structuur biedt, aangepast aan zijn capaciteiten, zodat hij zich in zijn tempo kan ontwikkelen. Voor J. zou het goed zijn om de dag te beginnen met werk op de zorgboerderij, daarna korte tijd onderwijs te volgen en de rest van de dag weer op de boerderij bezig te zijn. Het onderwijs- zorgarrangement in Sint Oedenrode biedt die mogelijkheid. Ook is het arrangement flexibel: het is mogelijk om de tijdsduur van het onderwijs naar behoefte verder uit te breiden en om rekening te houden met momenten van terugval.

Het arrangement wordt uitgewerkt in een maatwerkplan. Doel is toe te werken naar een situatie waarin J. een hele dag onderwijs kan volgen. Als tussenstap kan J. op de zorglocatie in een klein groepje oefenen, zodat hij niet alleen zijn individuele vaardigheden vergroot maar ook leert zich in een groepje te handhaven. Gedurende het hele traject spreken school, zorginstelling en ouders regelmatig over de vorderingen van J., zodat het mogelijk is het maatwerkplan tijdig bij te stellen.

Het gesprek tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden

In het gesprek tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden moeten belangrijke vragen beantwoord worden:

1. Is er een gedeelde visie op de samenwerking tussen onderwijs en zorg als uitgangspunt voor het gesprek over OZA's?
2. Hebben we in de regio zicht op omvang en aard van de specifieke doelgroepen?
3. Zo nee, benut het gesprek om die visie en dat zicht te ontwikkelen.

4. Is er een gedeeld beeld over de OZA's: doelgroep, organisatie, financiering en dergelijke? Welke vragen zijn nog onbeantwoord?
5. Is er een gedeeld beeld over nut en noodzaak van de OZA's? Welke alternatieven worden aangedragen?
6. Is het beeld gedeeld met betrokkenen, zoals leerlingen, ouders en scholen?
7. Maak schriftelijke afspraken tussen samenwerkingsverbanden en gemeenten over het inhoudelijk en financieel eigenaarschap van de OZA's.
8. Is er een inhoudelijke borging van het OZA binnen het Jeugdplan en het Ondersteuningsplan? De ervaring leert dat OZA's vaak onbekend zijn bij de financier en dat er geen rekening mee is gehouden in het inkoopkader. Gemeenten zijn vaak bezig met de inrichting van wijkteams en sociale teams en gaan ervan uit dat de beschikbare financiële ruimte volledig voor dat doel kan worden ingezet. Ook worden er afspraken gemaakt over inkoop van programma's of trajecten die niet per se verbonden zijn aan OZA's. In de meeste Ondersteuningsplannen ontbreekt een overzicht van beschikbare OZA's en een beschrijving van voorwaarden waaronder zij kunnen functioneren.
9. Gesprekken over OZA's gaan in eerste instantie over een gedeelde visie op zorg. Dat vraagt tijd.
10. Zijn er afspraken over de integrale procedure van toewijzing en toelaatbaarheid, en de financiële machtiging voor het toekennen van een OZA?
11. Zijn er inhoudelijke afspraken, bijvoorbeeld een integrale analyse met het ontwikkelingsperspectief als onderbouwing?
12. Is er een financiële borging? Op welke wijze denkt de gemeente of het samenwerkingsverband de financiering van de OZA's te continueren? Welke inkoopstrategie hanteert de gemeente?
13. Kan het samenwerkingsverband optreden als vertegenwoordiger namens de school en zorgpartner die het OZA uitvoeren en afspraken maken met de financier over het zorggedeelte van de OZA's? Of doen het betrokken schoolbestuur en de zorgpartner dat elk afzonderlijk?
14. Is er één centrale regisseur vanuit de gemeente die de coördinatie op zich kan nemen als meerdere inkooptrajecten worden uitgezet om één OZA te bekostigen?
15. Zijn er aanvullende stappen nodig vanuit het samenwerkingsverband, schoolbesturen of zorgaanbieder?
16. Zijn aanpalende afspraken nodig over huisvesting, leerlingenvervoer en dergelijke?
17. Zijn er andere partijen betrokken bij de financiering van de OZA's? Welk aandeel levert het samenwerkingsverband bijvoorbeeld vanuit de AWBZ-overgangsregeling (opgenomen in de lumpsum)? Is er een zorgverzekeraar betrokken? Zijn er andere financieringsstromen, bijvoorbeeld middelen gericht voortijdig schoolverlaten, achterstandswijken, voor- en vroegschoolse educatie of veiligheid?
18. Wie treedt op als regisseur van de financieringsstromen? Kan de gemeente dat zijn?
19. Zijn er afspraken over continuering van de financiering vanuit onderwijs en zorg? Is de financiering ge-allocceerd binnen het inkoopbeleid van de gemeente en de begroting van het samenwerkingsverband?
20. Op welke wijze zijn de OZA's verankerd binnen de kwaliteitscyclus van instellingen, samenwerkingsverbanden en gemeenten? Is er een inhoudelijk verantwoordingskader? Worden onderwijsresultaten gemeten? Is er een monitor? Is er een kosten-batenanalyse voor dit type voorziening, bijvoorbeeld in relatie tot uitval en maatschappelijke participatie?
21. Is er voldoende juridische dekking voor de gemaakte afspraken?
22. Is er overeenstemming over het bestuurlijk vaststellen van de afspraken binnen het OOGO?

De Wet langdurige zorg

De bekostiging van alle jeugdzorg en jeugd-ggz is in handen van de gemeenten, uitgezonderd de bekostiging vanuit de Wet langdurige zorg (Wlz). De zorg voor zeer kwetsbare kinderen met een lichamelijke of zintuiglijke beperking, een somatische aandoening of een zeer ernstige verstandelijke beperking wordt gefinancierd vanuit de Wlz. Voor enkele specifieke 24-uurs- onderwijszorgarrangementen is het daarom nodig om, aanvullend op bovenstaand kader, afspraken te maken met de AWBZ-uitvoerder en de ouders.

Casus

M. is op een vrijdag in een gesloten jeugdzorginstelling geplaatst vanwege haar seksueel grensoverschrijdend gedrag, schoolverzuim en het vermoeden van loverboy-problematiek. Op maandag heeft de orthopedagoog van de cluster 4-school op het terrein van de instelling een intakegesprek met haar, waarbij de groepsleiding aansluit. Na de intake wordt M. in de onderbouwklas geplaatst, waar zij het tweede leerjaar vmbo-b volgt.

Op dinsdag wordt M. getoetst en heeft ze een intakegesprek met de docent, weer samen met de groepsleiding. De volgende dag is haar eerste schooldag. Afsproken is dat ze begint met halve dagen onderwijs. Ze kan nog niet de vrijheid aan om de hele dag op school te zijn; het risico is te groot dat ze weg zou lopen. Ze krijgt onderwijs op papier, omdat ze vanwege haar problematiek niet op internet mag. Daardoor kan ze niet alle schoolopdrachten maken. Afsproken is dat M. langzaam het internet weer mag gaan gebruiken. Zou blijken dat ze wil weglopen of misbruik maakt van internet, dan krijgt M. weer theorie op papier en mag ze geen hele dagen naar school. De groepsleiding brengt en haalt M. elk dag naar en van het schoolgebouw. De mentor van de leefgroep en de schoolmentor hebben regelmatig contact over de voortgang van M. Zij bekijken samen wanneer M. meer uren onderwijs kan volgen en overleggen met de orthopedagoog en behandelcoördinator. De docent of de orthopedagoog van de school zijn aanwezig bij de evaluatiegesprekken van M. De docent stuurt dagelijks scorelijsten van M. die hij op school maakt naar de groepsleiding. Zijn beoordeling wordt meegenomen in haar dagscore op de groep.

Meer informatie

Meer inhoudelijke informatie over OZA's is te vinden in de [factsheet Onderwijs-zorgarrangementen](#).

OZA-voorbeeld: vijfstappenplan

De vijfstappenaanpak voor zmol'ers is een voorbeeld voor de inhoudelijke ontwikkeling van een onderwijs-zorgarrangement: Kennisnetjeugd.nl > Werkgroepen > Onderwijs-zorgarrangementen.

Ondersteuning

De auteurs van deze handreiking horen het graag als mensen ermee aan de slag gaan. Wie ondersteuning nodig heeft, kan een beroep op hen doen.

Bart van Kessel, 06-22939682; Vincent Fafieanie, 06-57537501

Deze handreiking is gebaseerd op gesprekken met vertegenwoordigers van diverse onderwijszorgarrangementen en op bijeenkomsten van kennispraktijknetwerken die het Nederlands Jeugdinstituut heeft georganiseerd op verzoek van het ministerie van Onderwijs. De handreiking is voorgelegd aan een landelijke bijeenkomst voor medewerkers, beleidsmakers, onderzoekers en bestuurders betrokken bij de ontwikkeling van onderwijs-arrangementen.

